

- Dolgozzátok fel csoportokat alakítva a következő témákat:
 energiaválság
 energia és környezetszennyezés
 energia a lakásokban
 energia és biztonság
 energiatakarékosság.
- Vizsgáld meg a hajadat! Milyen értelemben erős, mennyire nyújtható?
- Próbáld meg kapcsolatot teremteni valamelyik, a közeletekben lévő üzemmel és készíts felmérést működéséről a következő kérdések segítségével:
 milyen terméket állítanak ott elő
 milyen anyagokat használnak fel
 honnan szerzik be nyersanyagaikat
 milyen technológiát használnak.

Azt gondolom ilyen jellegű tankönyvsorozatra, és a hozzá kapcsolódó tanítási módszerek először csak kísérleti szinten történő bevezetésére hazánkban is szükség van. A középiskolás diákoknak csak kis százaléka tanul tovább kifejezetten természettudományos vonalon, így a széles rétegek természettudományos igényeinek kielégítésére hasonló jellegű tankönyveket is érdemes volna megjelentetni, mintegy alternatív lehetőséget kínálva. Meggondolandó, hogy a kísérleteket nem feltétlenül a középiskolában kellene elkezdni, hanem már az általános iskolában. Azonban ilyen jellegű tanításhoz olyan szakemberekre van szükség, akik elég jól eligazodnak a természettudományok bőséges ismeretanyaga közt. Ezen a területen viszont sajnos problémák mutatkoznak. Ugyanis a magyar egyetemekről, főiskolákról kikerülő tanárok jelentős része csak a szigorúan vett szaktárgyait tanulja meg, de az egyéb területekre való kitekintés nemegyszer hiányzik a felkészítésükből. Néhány évvel ezelőtt ugyan voltak ilyen, a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott próbálkozások, melyek aztán abba maradtak. Azonban a napjainban kialakulóban lévő tanári szabadság jegyében talán újra elindulnak hasonló, bár egyedi próbálkozások. Jó lenne ezeket felkarolni, illetve elgondolkodni egy ilyen jellegű tanári találkozó, esetleg konferencia szervezésén.

RADNÓTI KATALIN

Iskolapolitika Tiso Szlovákiájában 1943

Az alábbi dokumentumra a Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztálya iratanyagait kutatva bukkantam rá az Országos Levéltárban. A hivatal a két világháború között működött. Feladatkörébe tartozott, hogy figyelemmel kísérisse a határokon túli magyar kisebbség helyzetét, elemzéseket, tanulmányokat, bizalmas jelentéseket készítsen és készíttessen, és javaslatokat dolgozzon ki a nagypolitika számára. Az osztályra beérkező iratok (memorandumok, jelentések, átiratok, levelek, egyéni panaszok stb.) a kompetens szakhivatalnokok kezébe kerültek, akik az adott mechanizmusnak megfelelően elemzéseket írtak belőlük, esetleg a Miniszterelnökség más osztályára vagy az ügyben illetékes minisztériumhoz továbbították, olykor pedig rögtön ad acta tették őket.

A szlovákiai magyar kisebbségre vonatkozó hatalmas mennyiségű dokumentum közül számosnak az oktatás- és iskolaügy a tárgya, jelezve, hogy a két világháború közötti magyar külpolitika nagy figyelmet szentelt e kérdésnek. Ami az alább közlésre kerül, az egy a Szlovák Köztársaság kulturális, gazdasági és politikai helyzetét összefoglaló bizalmas jelentés része, 1943 nyaráról. A szerző *Fleischmann Gyula*, tanár (a szlovákiai magyar Országos Keresztényszocialista Párt megalapítója, majd főtitkára) ekkoriban a Nemze-

tiségi és Kisebbségi Osztálynak dolgozott, amint azt odaküldött több jelentése bizonyítja. 1943 nyara – a náci Németország bábáskodásával megszületett Szlovák Köztársaság már több mint négy éve állt fenn ekkor, s – Fleischmann szavával élve – „olyan vitalitással élte önálló állami életét, amelyet nem lehetett lebecsülni”, egyelőre alaposan rácáfolva az önállóságot csak átmeneti állapotnak beszámító véleményekre. (Hogy ennek az „önállóságnak” mégis viszonylag hamar vége szakadt, az nem annyira a szlovák nemzet „vitalitásával”, hanem nemzetközi politikai és katonai tényezőkkel hozható összefüggésbe.)

Ma, amikor az önálló Szlovákia egészen más körülmények között, mint 1939-ben, újra megszületett, tanulságos lehet e jelentés egyes részeinek tanulmányozása, nemcsak a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szakemberek, hanem az érdeklődő olvasó számára is. A kihagyásokat (...) jellel jelöltem, a vastagon szedett részek eredeti kiemelések, míg kurzívval jelöltük az ügyosztály dolgozójának kiemeléseit. Az irat jelzete: K-28 – 1944 – P-15 666

Annak dacára, hogy Szlovákia közvetlen szomszédságunkban van, a történelmi Magyarországnak egy része, ahol jelentős számú értékes, öntudatos magyarság él, – a magyarországi közvélemény csak igen kevésbé ismeri közelebbről a mai Szlovákia belső viszonyait, a szlovák nép felfogását, gondolkodását és lelki beállítottságát, s azokat a problémákat, amelyek ma ott időszerűek.

Sokan el sem akarják hinni, hogy ez a kis nép, amelynek a régi Magyarországon alig volt kultúrája, társadalmi életét a primitívség jellemezte, nyelve fejletlen, gazdasági jelentősége minimális volt, – ma önálló állami életet tud élni, állami igazgatása zavartalanul működik, gazdasági viszonyai kielégítőek, s olyan vitalitásról tesz tanúságot, amelyet nem lehet lebecsülni, s ami fölött nem lehet napirendre térni.

A húszéves csehszlovák uralom nem múlt el nyomtalanul a szlovák nép fölött, és ezen idő úgy látszik elég volt arra, hogy öntudata megerősödjön, vezető réteget termeljen ki magából és megteremtse az önálló állami élet előfeltételeit.

A tájékozatlan emberek nálunk felháborodnak azon, ha valaki szlovák nemzetéről, szlovák kultúráról, szlovák nemzeti öntudatról beszél. Pedig a szlovák kérdés csak egy kis része a nagy szláv problémának. A szlávágnak minden valószínűség szerint döntő hatása lesz Európa és Magyarország sorsára, jövőjére. *Ezért talán sohasem volt annyira időszerű nálunk a szláv és a bennünket közelebbről érdeklő szlovák kérdéssel foglalkozni, mint éppen napjainkban.*

(...)

A szlovák iskolapolitika a régi csehszlovák kultúrpolitika nyomain halad, ami a tanügyi igazgatás rendszerét illeti. A szlovák nacionalizmus nagy hatással van az egész nevelésre. A Hlinka-párt (1) ideológiája erős befolyást gyakorol a fiatal tanári generációra, és ebben a szellemben tanítanak az iskolákban. Erősen foglalkoztatják a fiatalságot az iskolán kívül. A kötelező munkaszolgálatot a 31. és 32/1943. sz. kormányrendeletek szabályozzák.

A csehszlovák időben készült tankönyveket fokozatosan kivonják a forgalomból, és új tankönyvekkel pótolják. Ezt a rendelkezést a német és magyar tankönyveknél is keresztülvitték, úgyhogy ma a magyar iskolákban tankönyvhiány van és a tanulók jegyzetekből tanulnak.

A szlovákiai németeknek messzemenő kulturális és iskolai autonómiájuk van. Az iskolaügyi minisztériumban külön német ügyosztály intézi a német iskolaügyeket, amelyek önálló felügyeleti hatásköre is van. A német iskolákban nemzetiszocialista szellemben tanítanak és a tankönyveket Németországból szerzik be. A német tanárok, tanítók Németországban végeznek politikai, pedagógiai és világnézeti tanfolyamokat. Minden tanár, tanító a német párt tagja és annak utasításai szerint cselekszik.

A német párt különös gondot fordít a német gyermekek nemzetiszocialista szellemű nevelésére és e téren korlátlan hatásköre van.

Az államhatalom teljes mértékben respektálja a szlovákiai németek kultúraautonómiáját.

A német és szlovák tanárok között a viszony elég jó. A pozsonyi egyetem jellege ma teljesen szlovák. A német főiskolások németországi egyetemeken tanulnak.

A magyarság a maga kulturális életét meglehetősen zavartalanul folytatja. Kisebb sűrűdésök, közigazgatási akadékoskodások előfordulnak, de nagyjában a magyar munkát nemigen zavarják.

E téren különös figyelemmel kísérik a magyarországi szlovákok életét, és ehhez szabják a szlovák hatóságok a magyarsággal szembeni magatartásukat. A reciprocitás elve az alkotmánytörvényükben szerepel, (2) és tulajdonképpen Magyarországra vonatkozik.

A magyarság népi egysége ki van építve, egyrészt a Magyar Pártban, (3) másrészt a magyar kultúregyesületekben.

Tekintettel arra, hogy Szlovákia a tekintély elvét vezette be az állami életben, demokratikus értelemben vett politikai élet nincs ott, s a népcsoportok, de különösen a magyarság, kulturális téren és a gazdasági önvédelem irányában végeznek nemzeti munkát.

A népcsoportok közötti választóvonal éles, ami egyrészt megakadályozza az egymásba olvadást, másrészt azonban elszigeteli egymástól a népcsoportokat. Ennek a következménye, hogy a magyarság fokozatosan elszigetelődik és befolyása egyre csökken a szlovákiai életben.

A zsidóság kirekesztése a gazdasági életből nem járt különösebb megrázkódtatással, hanem inkább előnyös volt, amennyiben a szlovákság és németség gazdaságilag kedvezőbb helyzetbe jutott, s bizonyos fokig a magyar középosztály is érzi annak az előnyeit.

A szlovák *iskolaügyi téren* a törvényhozás két jelentős törvényt hozott. Az egyik a 308/1940. számú népiskolai törvény. A másik a 16.339/1941. számú iskolaügyi miniszteri rendelet, amely a minisztériumokban felállított önálló népművelési ügyosztály hatáskörét és munkabeosztását állapítja meg.

A népiskolák a törvény hatályba lépésétől kezdve egyháziak vagy községiek. Minden olyan községben, ahol valamely felekezethez tartozó 30 iskolaköteles van, az illető felekezet népiskolát állít. Amely községben több felekezet van, mindegyik felekezet iskolaköteles gyermekeinek a részére felekezeti iskola létesül, ha legalább három osztályra való iskolaköteles gyermeket tud kimutatni. Amely felekezetenél kevesebb a gyermek, de legalább 30, ott a népesebb felekezet iskolája mellett tagozat létesül a kisebb felekezet részére. Amely községben az uralkodó felekezet gyermekei nem érik el az összes gyermekek négyötödét, ott községi iskolát állítanak fel. A nemzetiségek gyermekeit külön mutatják ki és külön elbírálás alá esnek. A felekezetek saját költségükre bárhol állíthatnak iskolákat.

Az iskolák személyi kiadásait az állam, – a dologi kiadásait az illető községek viselik.

A szegény községek a dologi kiadások fedezésére állami hozzájárulást kérhetnek.

A népiskolákat az iskolaügyi miniszter állítja fel vagy szünteti meg az érdekelt felekezetekkel egyetértésben.

A népiskola feladata az iskolaköteles gyermekek erkölcsi és a köztársasághoz hűsége állampolgárokka nevelése keresztény nemzeti alapon. Megadja az ifjúságnak az általános és nemzeti jellegű műveltséget, hogy teljesíteni tudja vallási és állampolgári feladatait.

Az iskolakötelezettség nyolc éves.

A népiskolának két foka van. Az alsó I-IV. osztály és a felső V-VIII. osztály.

Egy osztályban átlag 45 tanuló lehet. Többosztályos iskolákban ez 50-re emelhető.

A tanterveket az iskolaügyi minisztérium adja ki az érdekelt egyházakkal egyetértésben.

A tankönyveket és segédeszközöket az iskolaügyi minisztérium állapítja meg az egyházak hozzájárulásával.

Minden iskolának külön tanítói, és külön tanulói könyvtára van. Azonkívül megfelelő számú tankönyv áll rendelkezésre szegény diákok számára.

A tanerők közhivatalnokok és ugyanazon jogaik vannak, mint az állami tisztviselőknek.

A taneröket az iskolaügyi miniszter nevezi ki és helyezi át.

Hasonló a helyzet a községi iskoláknál.

A népiskolák fölött a közvetlen felügyeletet a tanfelügyelők gyakorolják.

A nemzetiségek iskolái

Ha egy községben valamely nemzetiséghez tartozó legalább 30 iskolaköteles gyermek van, akiknek az alkotmánytörvény 95. paragrafusa szerint igényük van az anyanyelven való tanulásra, – részükre külön iskola létesül, amelyben a tanítás a gyermekek anyanyelvén folyik. Kevesebb mint 30, de legalább 15 iskolaköteles gyermek részére csak abban az esetben engedélyezhető az iskola, ha az állami igazgatást semmiféle kiadás sem terheli. Az iskolaügyi miniszter dönt, hogy ez a kisebbségi iskola egyházi vagy községi legyen. A tantervet kibővítheti oly tárgyakkal, amelyek az illető nemzetiségi kultúrájára és világszemléletére vonatkoznak.

A tantervet, iskolarendet stb. az iskolaügyi minisztérium állapítja meg.

A felügyeletet a tanfelügyelőségek gyakorolják.

A felügyelő bizottság tagjai az érdekelt nemzetiség hozzátartozói.

A tanerőket az állam fizeti. A törvény végrehajtása két éven belül kötelező.

A népiskolai törvény mellett különös jelentősége van *az iskolán kívüli népművelésre vonatkozó már idézett rendeletnek*, amely 1941. július 1-jén lépett érvénybe.

Az ügyosztály feladata – a rendelet szerint – a nép széles rétegére kiterjedő népművelő munka irányítása és kultúrfokának tervszerű emelése, előrevitele.

Az ügyosztálynak a következő előadói ügycsoportjai vannak:

I./ *Szervezés és közművelődés.* Ide tartoznak

A) a jogi kérdések, rendeletek, előírások, pénzügyek, intézmények, vállalatok költségvetései.

B) A népművelő munka. Ide tartoznak a központi népművelési bizottság, népművelési tanfolyamok, előadások, ünnepélyek, népiskolák, népfőiskolák, népművelési folyóiratok, szociológiai kutatások. A népművelési és iskolafilm intézete, filmdidaktikai tanfolyamok, iskola és népművelési filmelőadások szervezése, népművelési egyesületek.

II./ *Tudomány, irodalom, könyvtárak.* Ide tartoznak:

A) szerzői jog, szerzői register, irodalmi és tudományos ösztöndíjak, kiadói ügyek. Irodalmi alapok és egyesületek. Írók egyesületei. Népkönyvtárak. Nyilvános olvasótermek. Tiltott könyvek jegyzéke. Az állam nyelvének művelése.

B) Külföldi kapcsolatok. Ide tartoznak: a külföldi szlovák iskolák, *a külföldi szlovákok kulturális szükségleteinek biztosítása a legszélesebb keretben.* Együttműködés idegen nemzetek kulturális intézményeivel. Ösztöndíjak, ösztöndíjcserek. Kongresszusok rendezése. Külföldiek látogatásai. A szlovák kultúra propagálása külföldön.

III./ *Színház, film, zene.*

A) A színház állami gondozás. Színi koncessziók, színiiskolák, bábszínház, műkedvelés, színházi egyesületek, a hazai film támogatása, filmtársaságok, felügyelet a filmelőadások fölött, filmcenzúra.

B) Zene, kiadványok, hangversenyek, zeneiskolák, zenekarok, zeneegyesületek, nem állami zeneiskolák, a népdalt művelő intézet, hangverseny-illetékek.

IV./ *Műemlékek, múzeumok, képzőművészet.*

A) A műemlékek és természeti szépségek gondozása. A földreform keresztülvitelénél a műemlékek elkülönítése és gondozása. Magánosok kezén levő régiségek nyilvántartása. Néprajz. Archeológia. Műemlékek védelme. Régészeti iskolák, tanfolyamok. Múzeumok ellenőrzése. Nemzeti képcsarnok stb.

B) Képzőművészet. A képzőművészet ápolása. Műipar. Népművészet. Kép- és szoborkereskedés. Kiállítások odahaza és külföldön. F fiatal művészek továbbképzése. Lakáskultúra. Képzőművészek egyesületei. Középületek díszítése.

V./ *Sajtó, rádió, statisztika.*

Újságírás. Lapok nyilvántartása. Újságírók szakegyesülete. Az ifjúság védelme az erkölcsstelen sajtótermék ellen. Az iskolaügyi minisztérium állandó kapcsolata a napisajtóval. Kulturális sajtószolgálat. Hivatalos lapok. A minisztérium kapcsolatai a rádióval, s annak figyelemmel kísérése. Rádióelőadások kulturális és iskolai kérdésekről. Statisztika az egész ügyosztály működéséről.

Feltűnő az a hatalmas munkakör, amelyet az ügyosztály magában foglal. A rendelet szerint az ügyosztály közvetlenül az elnökség szerves része, az egyes munkakörök át-

vételével tehermentesíti az elnökséget. *Állítólag az ügyosztályt később külön népművelési minisztériummá akarják kifejleszteni, hozzácsatolva a propagandát is.*

Szlovákia kultúrpolitikájával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy Sivák iskolaügyi miniszter nemrég az iskolán kívüli népművelésről hosszabb expozét mondott a parlament kultúrbizottsága előtt. A beszédet teljes fordításban röviden pótlólag csatolom.

A „Slovenska liga” című egyesület, (4) amelyet még a Csehszlovák rezsim alatt 1923-ban alapítottak Pozsonyban, ma is folytatja tevékenységét. Újabban a magyar községekben szervezi a szlovák kisebbségi iskolákat, amelyeket ő maga tart fenn.

Igen célszerű volna nálunk iskoalegyesületet alakítani, amelyik legalább részben átvonná az állam vállairól a kényes feladatot; nemzetiségi területeken magyar iskolák létesítését.

JEGYZET

- (1) *Andrej Hlinka (1864. szept. 27-1938. aug. 16.) – szlovák pap, politikus. 1889-ben szentelték pappá, 1895-ben bekapcsolódott a Katolikus Néppárt munkájába, de 1901-ben, a párt nem eléggé következetes nemzetiségi politikája miatt kilépett abból. 1901-ben a Szlovák Nemzeti Párt vezetőségi tagja. 1906-ban izgatás miatt két év börtönbüntetésre ítélték. 1913-ban megalakította a Szlovák Néppártot. 1918 és 1938 között a prágai parlament képviselője, 1925 és 1938 között a róla elnevezett Szlovák Néppárt elnöke.*
- (2) *Az 1939. július 25-i, 185. sz. alkotmánytörvény 95. paragrafusa szerint: „A nemzetiségi csoportoknak az alkotmányban foglalt jogai annyiban érvényesek, amennyiben ugyanazokat a jogokat tényleg a szlovák kisebbség is élvezzi az illető nemzetiségi csoport anyaállamának területén.”*
- (3) *A Magyar Párt 1939 és 1945 között működött Szlovákiában és az 1936-ban létrejött Egyesült Magyar Párt utódának tekinthető. Vezetője gróf Esterházy János volt.*
- (4) *Slovenská liga (Szlovák Liga): A szervezetet valójában 1920. október 22-én alakították meg Pozsonyban. Deklarált célja volt, hogy Dél-Szlovákiában elsősorban tehát magyar többségű területeken) szlovák óvodákat létesítsen. Tényleges feladata azonban szlovák tanítási nyelvű elemi és polgári iskolák szervezése volt, s a magyar szülők rászorítása arra, hogy gyerekeiket szlovák iskolába írassák. Ezt különböző módszerekkel érték el, például a liga szervezte iskolákban ingyenes tankönyvellátást és étkeztetést biztosítottak.*

BÁN D. ANDRÁS

A művészet, népművészet szerepe a környezeti nevelésben

A környezetvédelemnek nyilvánvalóan nem csupán az a szerepe az életünkben és az emberi közösségek életében, hogy fizikai, vegyi és biológiai vonatkozásban igyekezzen fenntartani és megőrizni szűkebb és tágabb környezetünk összhangját. A természet szépsége, harmóniája, képzeletet mozgató és formáló képződményei éppen ilyen fontos részét alkotják annak az értéknek, amit a környezet jelent, csak éppen nem lehet milligrammokkal, decibellekkel, tisztasági fokokkal vagy szennyezettségi százalékokkal kifejezni. Az erdőzűgást, a madárdalt, a patakcsobogást vagy a tücsökciripelést nem szabad a romantika és a nosztalgia haszontalanságai közé hajítani, hiszen ezek a környezeti kultúra fontos elemei, a biológiai értelemben vett ökológia mellett a szellemi, lelki környezet, vagyis ökológiai harmónia, összhang részei.

Az emberekben mindig megvolt a vágyakozás erre a természetes összhangra, erre az évmilliók, évezredek által tökéletesített, vagy ha úgy tetszik istenalkotta harmóniára, kiegyensúlyozottságra. Aligha véletlen, hogy a képzőművészek oly gyakran találták meg témájukat a természetben, de a zeneszerzők és más alkotók műveiben is sűrűn megjelenik a természet valamelyik eleme. És nem csak most, a XX. században, amikor az em-